

Å snu onde sirkler

Endringer i sosiale normer kan bidra til å løse selv globale problemer.

Når tradisjonell politikk kommer til kort, kan sosiale normer bidra til at folk samarbeider.

Dette er velkjent for små grupper, som fiskere ved en lokal innsjø. Men kan normer hjelpe også for problemer i stor skala – global oppvarming, tap av biodiversitet, resistens mot antibiotika? I så fall, kan politikerne bidra til at det skjer?

Sammen med en gruppe økologer, økonomer og psykologer, flere av dem nestorer innen sine fag, tar jeg opp dette i en artikkel som i dag publiseres i tidsskriftet Science. Vårt svar på begge spørsmål er ja – riktignok med forbehold.

Historien viser at normendringer kan oppstå brått og spre seg raskt også i stor skala. Normene for innendørs røyking er på få år endret over store deler av verden; noe lignende gjelder sosiale normer for familiestørrelse. Den kinesiske skikken med fotbinding holdt stand i et årtusen, til tross for gjentatte forbud – og deretter forsvant hele skikken i løpet av én generasjon.

Mennesker er grunnleggende sosiale. Ofte ønsker vi å leve på omtrent samme måte som andre rundt oss. Ikke bare er vi redde for å skille oss ut eller bli mislikt; økonomiske, praktiske og vanemessige forhold kan også motivere oss til å kopiere hverandre.

I et samfunn av kjøttetere skaper vegetarianeren trøbbel for kokken, og uviljen til å dele de andres mat kan bli tolket som et signal om sosial avstand. I et samfunn av vegetarianere er det kjøttetere som møter disse problemene. Tilgjengelighet og kvalitet av en bestemt mattype i restauranter og butikker kan bli bedre jo flere som etterspør slik mat. I et samfunn av vegetarianere ville jeg antagelig vært vegetarianer selv – kanskje ikke av miljøhensyn, men fordi enkle og hyggelige felles måltider er en viktig del av hverdagen.

Når de fleste helst vil kopiere hverandre, kan gode og onde sirkler oppstå. Onde sirkler er stabile og vanskelig å snu. Men hvis man først får snudd dem, kan de forvandles

Den norske elbilpolitikken kritiseres ofte for å være urimelig dyr. Men i tillegg til å ha gjort elbiler billigere og mer praktiske i bruk, later den også til å ha styrket norske bilisters forventninger om en fortsatt høy andel elbiler i årene som kommer – og dermed et godt tilbud av ladestasjoner og annen service. Her lades elbiler ved Akershus festning i Oslo. Foto: Lise Åserud/NTB Scanpix

Kronikk
Karine Nyborg

Karine Nyborg
professor ved
Økonomisk institutt,
Universitetet i Oslo.

Forskningen

Hvem: Karine Nyborg, John M. Anderies, Astrid Dannenberg, Therese Lindahl, Caroline Schill, Maja Schlüter, W. Neil Adger, Kenneth J. Arrow, Scott Barrett, Stephen Carpenter, F. Stuart Chapin III, Anne-Sophie Crépin, Gretchen Daily, Paul Ehrlich, Carl Folke, Wander Jager, Nils Kautsky, Simon A. Levin, Ole Jacob Madsen, Stephen Polasky, Marten Scheffer, Brian Walker, Elke U. Weber, James Wilen, Anastasios Xepapadeas, Aart de Zeeuw (2016):

Hva: Social norms as solutions
Hvor: Science, 7. Oktober 2016

til gode sirkler – som også er stabile og vanskelige å snu.

Når jeg ønsker å gjøre som andre, er det sentralt hva jeg forventer av dem. En potensielt viktig rolle for politikk er å endre de selvoppfyllende forventningene som typisk kjennetegner en ond sirkel. Dette er noe annet enn å appellere til folks holdninger og verdisyn.

Den norske røykeloven er et godt eksempel. Ikke-røykere som er vant til passiv røyking, reagerer mindre på det. Røykere som forventer aksept for innendørs røyking, vil oftere gjøre det. Når de ofte gjør det, blir ikke-røykerne vant til passiv røyking – og ringen er sluttet.

Røykeloven lot nokså umiddelbart til å styrke røykernes forventninger om negative sosiale reaksjoner. Flere gikk utendørs, ikke-røykerne ble mindre vant til passiv røyking, og reagerte sterkere når det først forekom – til normen mot innendørs røyking ble nær universell, også der loven ikke gjaldt.

Den norske elbilpolitikken kritiseres ofte for å være urimelig dyr. Men i tillegg til å ha gjort elbiler billigere og mer

praktiske i bruk, later den også til å ha styrket norske bilisters forventninger om en fortsatt høy andel elbiler i årene som kommer – og dermed et godt tilbud av ladestasjoner og annen service. Tror du at elbiler er en flopp som vil ha forsvunnet om få år, vil du neppe være innstilt på å kjøpe en selv.

Hvordan endres forventninger? Fasitsvar finnes ikke. Men infrastrukturinvesteringer som ladestasjoner eller sykkelveier kan signalisere at en politikk – og dermed atferden som støttes av politikken – vil vedvare. Flere ulike, men samtidige tiltak kan forsterke oppfatningen om at et større skifte er i gang.

Avgifter og subsidier påvirker ikke bare ens egne incentiver, men også forventningene, fordi man vet at også de andres incentiver er endret. Ikke minst: Midlertidige tiltak kan faktisk være nok. Det vanskelige er å passere tippunktet der sirkelen snur; også gode sirkler er jo selvforsterkende og stabile.

Sosiale reaksjoner betinger at adferd er synlig for andre. Politikk kan ha en rolle også her: Om legers antibiotika-utskrivninger ble gjort synlig for andre

leger, kunne sosiale normer for ansvarlig utskrivningspraksis oppstå.

Det er ikke alltid vi faktisk ønsker å etterligne hverandre. Uansvarlig adferd kan friste uavhengig av hva andre gjør. Normendringer alene kan ikke stanse den globale oppvarmingen. Men for de drivkreftene som involverer onde sirkler av sosial koordinering, kan politikken bidra til at vi i fremtiden samordner oss på en bedre måte.

Karine Nyborg, professor ved Økonomisk institutt, Universitetet i Oslo

Mer debatt på side 28–29

Da jeg savnet halen min
Dag Svanæs

Misforståelse om arbeidsplaner
Gunnar Larsen

Snevreste økonomer, takk
Gunnar S. Eskeland

Usakligheter fra Matlary
Trine Skei Grande

Debattansvarlig: Vidar Ivarsen **Telefon:** 22 00 10 59 **Sentralbord:** 22 00 10 00 **Epost:** debatt@dn.no **Telefaks:** 22 00 11 10

Hovedinnlegg/kronikk: Maks 4500 tegn inklusive mellomrom **Underinnlegg/replikk:** Maks 1500 tegn (ca. 250 ord) **Legg ved portrettfoto.**

Alt stoff som leveres til Dagens Næringsliv, må produseres i henhold til Vær varsom-plakaten. Dagens Næringsliv betinger seg retten til å lagre og utgi alt stoff i avisen i elektronisk form, også gjennom samarbeidspartnere. Redaksjonen forbeholder seg retten til å forkorte innsendte manuskripter. Debattinnlegg honoreres ikke.